

Redactioneel

De negentiende eeuw was bij uitstek een religieuze eeuw. In de afgelopen jaren is de aandacht voor religie als maatschappelijk en historisch fenomeen sterk gegroeid. In het laatste artikel van dit nummer geeft Remieg Aerts aan de hand van een tiental recent verschenen studies een overzicht van de ‘Stand der wetenschap’ op dit gebied. Het traditionele beeld van negentiende eeuw als eeuw van ontkerkelijking en atheïsme stond al langer op losse schroeven. Weliswaar was er sprake van een proces van ontmanteling van de traditionele religie, maar Aerts wijst erop dat juist in reactie op dit proces in de negentiende eeuw tal van religieuze opwekkingsbewegingen en radicaal orthodoxe groepen ontstonden.

Het is dan ook vruchtbaarder om het idee van een lineair proces los te laten en te zoeken naar het spanningsveld tussen religie en ‘concurrerende’ fenomenen die voortkwamen uit de moderne wetenschap, filosofie en politiek. Het artikel van André Hanou gaat in op het debat dat in 1807 oplaaide tussen Kantianen en calvinisten naar aanleiding van de verwoestingen die de ramp met het kruitschip in Leiden had veroorzaakt. Opmerkelijk in hun discussie is de oproep tot een publiek debat over de waarde van het christendom.

Ook in het essay van Hanneke Hoekstra over de aanloop naar de Afscheiding van 1834 speelt het thema van de spanning tussen Verlichting en orthodoxie een rol. Predikant Hendrik de Cock en zijn vrouw waren opgegroeid als leden van de Groningse liberale elite, maar kozen in de loop van de tijd voor een breuk met de steeds vrijzinniger wordende Hervormde Kerk. Hoekstra onderzoekt in hoeverre de dood van hun dochter hierin als katalysator gediend heeft.

Het artikel van Jimmy Koppen gaat in op de spanning tussen de Katholieke Kerk en de liberaal georiënteerde vrijmetselarij in België. Hij schetst de politieke context van de opmerkelijke brief die de Katholieke bisschoppen in 1837 uitvaardigden: ze verboden katholieken nog langer lid te zijn van een loge. De brief had een averechts effect en kan volgens Koppen gezien worden als een precedent van andere conflicten, die in de loop van de negentiende eeuw tussen Kerk en vrijmetselarij, en tussen Kerk en liberalisme, tot uitbarsting zouden komen.

Dit themanummer is min of meer toevallig tot stand gekomen – de artikelen pasten qua thematiek zo goed bij elkaar dat ze er om vroegen samen in een nummer geplaatst te worden. In december 2009 zal de Werkgroep opnieuw aandacht besteden aan het thema, in de vorm van een congres met als titel ‘Religieus gevoel in de negentiende eeuw’. Gedetailleerde informatie en een *call for papers* zal binnenkort worden verspreid.

De redactie